

UDC 82.09

DOI: 10.34671/SCH.SVB.2020.0403.0009

BERNARD ŞOUNUN YARADICILIĞINDA SOSIAL-SİYASİ PROBLEMLƏR

© 2020

Qaraşova Yeganə Musa, filologiya elmləri namizədi, humanitar fakültələri üçün ingilis dili kafedrasının baş müəllimi

Bakı Dövlət Universiteti

(B1148, Azərbaycan, Bakı, Z.Xəlilov 23, e-mail: yegana_qrshv1287@mail.ru)

Xülasə. Bernard Şounun həcmli və çoxşaxəli əsərləri dünya ədəbiyyatının ən mükəmməl əsərlərindən hesab olunur. Bernard Şounun zəngin yaradıcılığı insanları mənəvi, siyasi və iqtisadi problemlər barədə düşünməyə dəvət edir. Onun yaradıcılığında sosial problemlər və ictimai məsələlər mühüm yer tutur. 1880-1950-ci illər arasında gərgin şəkildə yaradıcılıqla məşğul olan Bernard Şounun toxunduğu mövzular müasir dövrdə də öz aktuallığını itirməmişdir. Bu mövzular bəşəri əhəmiyyət kəsb etdiyi üçün müasir dövrdə də tədqiqatçıları özünə cəlb edir. Çox Bernard Şounun ölümündən yetmiş il keçsə də onun zəngin yaradıcılığına olan maraq azalmır, onun yaradıcılığı müasir dövrdə də öz aktuallığını itirməmişdir. Şounu əsərlərinin özünəməxsus xüsusiyyətləri bu gün də müzakirə olunur, tədqiqatçılar tərəfindən onun yaradıcılığının müxtəlif məqamları şərh olunur. Siyasi pyeslərində “siyasi qarmaqarışlıqlı” təsvir edən Şou burada bütün iştirakçıların yaşamağının mənasızlığına gözünü açır. Şounun əsas diqqəti personajların toqquşması deyil, fəlsəfi, siyasi, əxlaqi və ailə problemləri ilə bağlı xarakterli mübahisələr idi. Onun etibarlı silahı parlaq paradokslardır, bunun köməyi ilə üstünlük təşkil edən əhəmiyyətləri və ümumilikdə qəbul edilən həqiqətlərin daxili saxtılığını ifşa edir.

Açar sözlər: Bernard Şou, sosial-siyasi problemlər, sosial mühit və bədii yaradıcılıq, paradokslar və istehza.

SOCIO-POLITICAL PROBLEMS IN THE WORKS OF BERNARD SHOW

Garasheva Eganə Musa, candidate of philological sciences, teacher of the English language department at the humanitarian faculty

© 2020

Baku State University

(1148, Azerbaijan, Baku, Z. Khalilov St., 23, e-mail: yegana_qrshv1287@mail.ru)

Abstract. The voluminous and multifaceted works of Bernard Shaw are considered one of the most perfect works of world literature. The diverse work of Bernard Shaw invites people to think about the spiritual, political and economic problems in their life. Social problems and social contradictions play an important role in the work of the famous playwright. The topics raised by Bernard Shaw, who was extremely popular between 1880 and 1950, have not lost their relevance in our time. Since these topics are of universal significance, they attract researchers today. Seventy years after the death of George Bernard Shaw, interest in his rich creative activity has not diminished, and his works have not lost their relevance in our time. The features of Shaw's work are still being discussed today, and researchers are commenting on various aspects of his work. Describing the “political chaos” in his political plays, the Show shows the futility of the meaning of the life of all participants living here. The main focus of the show was not on character clashes, but philosophical, political, moral, and family issues. His most reliable weapon is the brilliant paradoxes that expose the inner deceit of prevailing doctrines and generally accepted truths.

Keywords: Bernard Shaw, socio-political problems, social environment and artistic creation, paradoxes and ridicule.

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ БЕРНАРДА ШОУ

© 2020

Гарашева Егяна Муса, кандидат филологических наук, преподаватель кафедры английского языка на гуманитарном факультете

Бакинский государственный университет

(1148, Азербайджан, Баку, ул. З.Халилова, 23, e-mail: yegana_qrshv1287@mail.ru)

Аннотация. Объемные и многогранные произведения Бернарда Шоу считаются одними из самых совершенных произведений мировой литературы. Разнообразное творчество Бернарда Шоу приглашает людей задуматься о духовных, политических и экономических проблемах в их жизни. Социальные проблемы и социальные противоречия играют важную роль в творчестве знаменитого драматурга. Темы, затронутые Бернардом Шоу, который был чрезвычайно популярным между 1880 и 1950 годами, не утратили своей актуальности и в наше время. Поскольку эти темы имеют общечеловеческое значение, они привлекают исследователей и сегодня. Спустя семьдесят лет после смерти Джорджа Бернарда Шоу, интерес к его богатой творческой деятельности не уменьшился, и его труды не потеряли своей актуальности в наше время. Особенности работ Шоу до сих пор обсуждаются сегодня, а исследователи комментируют различные аспекты его работы. Описывая «политический хаос» в своих политических пьесах, Шоу показывает бесполезность смысла жизни всех участников, живущих здесь. Основное внимание в шоу уделялось не столкновениям персонажей, а философским, политическим, моральным и семейным проблемам. Его самое надежное оружие – это блестящие парадоксы, которые разоблачают внутреннюю лживость господствующих доктрин и общепринятых истин.

Ключевые слова: Бернард Шоу, социально-политические проблемы, социальная среда и художественное творчество, парадоксы и насмешки.

Giriş. Dünya şöhrətli irland yazıçısı, məşhur dramaturq, Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı, ictimai xadim Corc Bernard Şou 26 iyul 1856-cı ildə Dublində tacir Corc Şou ilə musiqiçi Lüsində Şounun ailəsində anadan olmuşdur. Bernard Şounun atası əvvəllər ədliyyə məmuru kimi çalışsa da sonralar taxıl ticarəti ilə məşğul olmağa başladı. Ailənin kiçiyi olan Bernard Şounun özündən yaşca böyük olan iki bacısı vardı, onun böyük bacısı Lüsində Frensis teatr müğənnisi idi, kiçik bacısı Elinor Aqnes isə 21 yaşında vərəmdən vəfat etdi. B. Şounun atası müflis olduğdan sonra içkiyə qurşanır, içki aludəçisi olan ərinədən boşanan Lüsində Şou qızları ilə birlikdə evi tərk edir.

Научен вектор на Балканите. 2020. Т. 4. № 3(9)

Dublində Uesli kollecində (Wesley College) qrammatika təhsili alan B.Şou 11 yaşında protestant məktəbə göndərildi. Ailənin iqtisadi durumu yaxşı olmadığı üçün Bernard protestant məktəbini bitirən kimi çalışmağa başlayır. Ailənin Bernardın universitetə göndərməyə imkanları olmadığı üçün 15 yaşından katib işləməyə başlayır. Bu işin monotonluğu onu narahat etsə də, çox güman ki, kifayət qədər bacarıqlı bir katib idi. B. Şou 16 yaşında olanda anası sevgilisi və qızları ilə birlikdə evdən Londona qaçdı. Bernard atası ilə Dublində qalmağa qərar verdi və əmlak idarəsində çalışmağa başladı.

1876-cı ildə Bernard Londondakı anasının yanına getdi və ailə onu Londonda çox yaxşı qarşıladı. Anasının dəstəyi

ilə Bernard musiqiyə həsr olunmuş bir qəzetdə çalışmağa başlayır. “Anasının ardınca, 1876-cı ildə Londona gələn Corc qısa müddətdə sonra sosializm ideyalarının təsiri altına düşdü və İngiltərə socialistlərinin Fabian klubuna üzv oldu. Sosial bərabərlik, əmlakın ədalətli bölünməsi və hər kəsin təhsil haqqına sahib olması düşüncəsi ömrünün sonuna qədər Bernard Şounun sadıq qaldığı ideya idi. Bütün ziddiyyətlərinə və daxiləki totalitarizminə baxmayaraq, Şou Sovet hakimiyyətinə xüsusi rəğbətlə yanaşırdı, hətta Moskvaya səfər edərək, Stalinlə görüşmüşdü” [1, s.5-6].

Londonda Bernard kitabxanalara və muzeylərə baş çəkdi. İyirmi yaşında yazıçı olmağa qərar verən Bernard Şou ciddi şəkildə mütailə ilə məşğul olaraq, Britaniya Muzeyinin kitabxanasında çox vaxt keçirdi. Pul qazanmaq üçün müxtəlif jurnallarda sərbəst müxbir kimi çalışırdı. B. Şounun kitabxanalarda mütailə etdiyi əsərlər onu bədii yaradıcılığa sövq etdi. Məhz bu dövrdə Bernardın ilk əsərləri meydana çıxmağa başladı. Bernardın ilk dövrlərdəki bədii yaradıcılığı uğursuzluqla müşayiət edildi, bu uğursuzluq 1885-ci ilə qədər davam etdi. Şounun İngiltərədəki həyatının ilk illəri məyusluq içində keçdi. Onun bu dövrdə yazdığı 5 roman uğursuz olur. Ədibin bu romanlarının çap olunması 60 nəşir tərəfindən rədd edildi. Şounun bu dövrdəki jurnalistik fəaliyyəti kitab, incəsənət və musiqi tənqidçiləri ilə bağlı idi. Onun musiqiyə dair qələmə aldığı tənqidi əsərlərdə məşhur alman bəstəkarı Riçard Vaqnerin yaradıcılığının mədh edilməsi xüsusi yer tuturdu.

B. Şounun sosial-siyasi baxışları və yaradıcılıq. 1880-ci illərdə siyasətlə maraqlanan Şou dəyişiklik və islahatın zəruri olduğuna inanaraq socialist oldu. Bu düşüncələrin geniş auditoriyaya çatmasını və daha yaxşı başa düşülməsini təmin etməyə çalışan Fabian cəmiyyətinə qoşulur. Bernard Şounun marağı təkcə siyasətlə məhdudlaşmırdı, o həmçinin təsviri sənəti, musiqini və teatrı da sevirdi. 1885-ci ildən sonra bir çox qəzet və jurnallarda müxtəlif mövzularda rəylər yazmağa başladı. İlk pyesi 1882-ci ildə səhnələşdirilən Bernardın sosial məzmunlu dramları hər zaman tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olmuşdur. Birinci Dünya Müharibəsi dövründə müharibə əleyhinə qələmə aldığı yazılara görə Bernard Şou hər zaman tənqid obyektinə çevrildi. 80-ci illərin sonunda Şounun sosial-siyasi görüşləri formalaşdı. Sosial-demokratik ideyalarla yaxından maraqlanan Bernardın məqsədi sülh yolu ilə sosializmi qurmaq idi.

O, məhz bu məqsədlə də socialist yönümlü hərəkət olan Fabian cəmiyyətinə daxil olmuşdu. İnqilab yolu ilə çevrilişlərə üstünlük verən Marksizmdən fərqli olaraq intellektual hərəkət olan Fabian cəmiyyətinə daxil olan Şou bu cəmiyyətin ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak edir. Şou gələcək həyat yoldaşı Şarlotta Peyn-Taunsend ilə də məhz Fabian cəmiyyətində tanış olmuşdu. 1897-ci ilin iyulunda Şarlotta Şouya təklif edir, yoxsul həyat tərzini keçirən Şou zəngin Şarlottanın bu təklifini rədd edir, çünki insanların onun var-dövlətə satıldığını düşünməsinə istəmir. 1898-ci ilin aprelində Şou kiçik bir qəza keçirir, xəbəri eşidən kimi Şarlotta Şounun evinə gəlir. Elə həmin ildə də Şou və Şarlotta evlənilir, 45 il evli olan bu cütlüyün övladı olur.

Sosializmə böyük rəğbət bəsləyən Bernard SSRİ-yə səfər etməsi heç də təsadüfi bir mahiyyət kəsb etmirdi. Yazıçı həmişə fəal ictimai fəaliyyət göstərmiş, sosializm ideyalarını dəstəkləmiş və hətta SSRİ-yə səfər etmişdir. Bernardın SSRİ ilə qurduğu dostluq əlaqələri tədqiqatçıların da diqqətindən yayınmırdı. “Şou Sovet İttifaqının o zamanın təbiri ilə desəm, «kapitalist dünyasında» nüfuzlu dostu idi – bu, öz yerində, ancaq ideoloji doqmalara daha əsas idi və o vaxt sarsılmaz görünürdü” [2, s.16].

XIX əsrin sonlarında Bernard Şou artıq məşhur dramaturq kimi tanınırdı. Ümumilikdə, 63 pyesin müəllifi olan Şou eyni zamanda roman, tənqidi əsər, esse və 250 mindən çox məktub yazmışdır. Ədibin zəngin yaradıcılığında “Avqust öz payına düşəni yerinə yetirir”, “Dul qadının evi”, “Şeytanın şagirdi”, “Kandid”, “Con Bullun başqa adası”, “Yaşayırıq, görürük”, “İnsan və fəvqəlinsan”, “Mayor Barbara”, “Həkim dilemma qarşısında”, “Piqmalion”, “Ürəkləri parçalayan ev”, “Mafusailə doğru”, “Müqəddəs İonna”, “Bayanın

milyardları”, “Missis Uorrenin peşəsi”, “Silahlar və adam”, “Sən heç deyə bilmirsən”, “Mənim gözəl mələyim”, “Acı olsa da həqiqətdir”, “Sezar və Kleopatra” və s. xüsusi yer tutur [3].

Şekspirdən sonra ən böyük dramaturq kimi təsvir olunan Bernard Şounun yaradıcılığında dram əsərləri mühüm yer tutur. Burjua sinfi və ingilis əxlaq qaydaları barədə yazıçının fikirləri onun qələmə aldığı əsərlərdə də öz əksini tapmışdır. Bernard Şounun 1903-cü ildə qələmə aldığı “Kandid” əsərində siyasi mövzularla yanaşı bir qadının sevgisindən, evliliyindən və əri ilə münasibətlərdən bəhs olunur. 1899-cu ildə səhnələşdirilən “Sezar və Kleopatra” əsərində Sezar qəhrəman dövlət xadimi deyil, özünü analiz etməklə buraxdığı səhvlərini anlayan soyuqqanlı pragmatist kimi təqdim edilir. Şounun bu əsərdə yaratdığı Sezar obrazını dünyanı fəth edəcək sərkərdədən çox, dünyanı araşdıran, gözən və müharibə xatirələrini yazmaqda maraqlı olan bir həvəskar yazıçı kimi xarakterizə etmək olar. Sezar ən çətin anlarda belə ümidini itirmir, problemlərin həlli üçün münasib yolun olacağına dərin inam bəsləyir [4].

XX əsrin Şekspiri olaraq adlandırılan Şou həm Nobel, həm də Oskar qazanan ilk və yeganə şəxsdir. Ədibin 1923-cü ildə qələmə aldığı “Müqəddəs İonna” əsəri Fransa xalqının milli qəhrəmanı Janna d’Arkın həyat və fəaliyyətinə, azadlıq mübarizəsinə həsr olunmuşdur. 1924-cü ildə səhnəyə qoyulan “Müqəddəs İonna” əsəri müəllifə böyük uğur gətirdi. Belə ki, 1925-ci ildə misilsiz poetik gözəlliklə birləşdirdiyi parlaq satirasına, idealizm və humanizmlə zəngin yaradıcılığına görə (“for his work which is marked by both idealism and humanity, its stimulating satire often being infused with a singular poetic beauty”) Corc Bernard Şou Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görüldü [5, s.141-142].

Müəllif pul mükafatını qəbul etməsə Nobel mükafatının ona verilməsi ilə razılışır. Ümumiyyətlə, “Müqəddəs İonna” əsəri Şounun şahəsəri hesab olunur. Əsərdə Janna d’Arkın qəhrəmanlıq həyatı və ölümünü Bernard Şounun özünəməxsus ifadəsi ilə qələmə alınmışdır. Şounun “Piqmalion” əsəri ilk dəfə 1912-ci ildə Londonda nümayiş olundu və tezliklə ən məşhur dramlardan birinə çevrildi. Əsərin mövzusu yunan mifologiyasındakı Piqmalion əfsanəsinə əsaslanır. 1938-ci ildə “Piqmalion” əsəri üçün Oskar qazanan Bernard Şou bu iki mükafatı alan ilk və yeganə insan olmuşdur. Bernard Şou “Piqmalion” əsəri ilə insanların yalnız görünüşü ilə fərqləndiyini söyləməyə çalışır [6].

1917-ci il Oktyabr inqilabı, dünya müharibələri kimi hadisələr Bernard Şounun siyasi düşüncəsinə əsaslı şəkildə təsir göstərdi. Şounun ictimai-siyasi fikirləri onun yaradıcılığında öz əksini tapmışdır. B. Şounun socialist düşüncəsi marksist sosializmi, Fabian cəmiyyətinin siyasi fikirləri və Uilyam Stenli Jevonsun iqtisadi nəzəriyyəsi ehtiva olunmuşdur [7].

B.Şounun ictimai-siyasi görüşlərində ideal hökumət ideyası aparıcı yer tutur. B. Şou üçün ideal dövlət socialist dövlətdir. Ümumiyyətlə, sosializm ideyasına böyük önəm verən B.Şou heç vaxt Fabian cəmiyyətinin prinsiplərinə əyanət etməmişdir. B.Şou üçün siyasi bərabərlik, fikirləri ifadə etmə sərbəstliyi və qadın azadlığı böyük əhəmiyyət kəsb edir. B.Şounun fikrincə ictimai bərabərliyə nail olmaq üçün inqilab etmək heç də zəruri əhəmiyyət kəsb etmir. İctimai bərabərliyə nail olmağın həqiqi yolu islahatlar aparmaqdır. Dünyanı inqilab yolu ilə deyil, təkamül yolu ilə xilas etmək olar. Prioritet islahatlar əvvəlcə iqtisadi sahədə, daha sonra isə siyasi sahədə aparılmalıdır. Fərdi azadlığa böyük önəm verən B. Şou burjua diktaturasının düşməni idi. B. Şounun socialist dövlətinin yaradılması ilə bağlı söylədiyi problemlər silsiləsi aşağıdakıları əhatə edir:

1. Vətəndaşların bərabərliyini təmin etmək;
2. Nəzarətin təşkili;
3. Şəxsiyyətin tərbiyəsi.

B. Şounun ədəbi və siyasi fəaliyyətindəki əsas amal burjua ideologiyasının tənqid edilməsidir. B. Şou burjua ideologiyasını tənqid etməklə kifayətlənmir, sosializmin həyata keçirilməsi üçün konkret fəaliyyət planı təklif edirdi. Proletariat diktaturasını qeyd-şərtsiz dəstəklədiyini bildirən

Bernard Şou 1931-ci il iyulun 21-dən 31-dək SSRİ-yə səfər etdi, burada 29 iyul 1931-ci ildə İosif Stalin ilə fərdi görüş keçirdi [8].

Bəzi tədqiqatçılara görə Fabian sosializmi Bernard Şounun əsərlərinə sadəcə olaraq eksantrik formada əlavə edilmişdir. Lakin unutmək olmaz ki, Fabian sosializmi Bernard Şounun zəngin yaradıcılığının əsas qayəsini təşkil edirdi. Fabian sosializmi B.Şounun 20-ci əsrdəki siyasi və ədəbi fəaliyyətinin əsası idi. B.Şou 1905-ci ildə Fabian cəmiyyətinin nümayəndəsi Edvard Peizə yazdığı məktubda qeyd edirdi ki, Fabian cəmiyyətinin əsas metodları on beş ildə dəyişməmişdir. B.Şounun səmimi hisslərlə bağlı olduğu bu məktubda onun Fabian cəmiyyətinə olan bağlılığı açıq şəkildə hiss olunur [9].

B.Şouda bərabərlik anlayışı geniş bir mahiyyət kəsb edirdi, ədib bərabərlik anlayışını iqtisadi, siyasi, bioloji, sosial baxımdan nəzərdən keçirirdi. Bernard Şouya görə bərabərliyin bütün növləri bir-biri ilə sıx bağlıdır və bərabərliyin bütün növləri bir-birlərindən asılıdır. Yazıcının fikrincə cəmiyyətin əsasını iqtisadi bərabərlik təşkil edir, yalnız iqtisadi bərabərlik bərpə olunduqdan sonra sosial və siyasi bərabərlikdən söz açmaq mümkündür. İqtisadi bərabərlik isə hər bir vətəndaşın ölkənin sərvətindən bərabərhüquqlu şəkildə istifadə etməklə xarakterizə olunur. Bernard Şou "Dul qadının evi", "Con Bullun başqa adası", "Silahlar və adam", "O, ərinə necə yalan danışdı" kimi əsərlərində ingilis həyatının çirkin və vulqar cəhətlərini, xüsusən burjua dairələrinin həyatını amansızcasına lağa qoyur və ingilis burjuaziyasını satirik bir dillə tənqid edir.

Bernard Şounun 1893-cü ildə qələmə aldığı "Missis Uorrenin peşəsi" adlı pyesində cəmiyyətin riyakarlığını ortaya qoyur və onları məsuliyyət qarşısında qalmağa çağırır. "Missis Uorrenin peşəsi" əsərində fahişəlik sosial problem kimi tənqid edilir. Feminist çalarla zəngin olan "Missis Uorrenin peşəsi" pyesi qadın problemlərinə həsr olunmuş önəmli bir əsərdir. Bernard Şou "Missis Uorrenin peşəsi" əsərinə yazdığı girişdə fahişəliyi ağır cəza ilə cəzalandıran cəmiyyətin ölkədə baş verən maliyyə soyğunçuluğuna susuncun qaldığını qeyd edir. (Shaw George Bernard (1898), "Mrs Warren's Profession", Plays Unpleasant, Penguin, Londra, 128) Şouya görə, fahişəlik sırf iqtisadi bərabərsizliyin nəticəsidir. Kapitalizmin yaratdığı bu iqtisadi bərabərsizliyə qarşı həssaslıq, qadınların əxlaqsızlığa qurşanmasının ən vacib səbəbidir.

Ümumiyyətlə, Bernard Şounun "Missis Uorrenin peşəsi" əsəri onun zəngin yaradıcılığında ən mübahisəli əsərdir. Bu baxımdan da o dövrdə senzura əsərin nəşr olunmasına icazə vermir. "Missis Uorrenin peşəsi" pyesi ingilis burjuaziyası tərəfindən heç də xoş qarşılanmır, bu əsər senzura tərəfindən ciddi şəkildə təqib olunur. İngiltərədə bu əsərin səhnədə göstərilməsi qadağan edildi, 1903-cü ildə Amerikada bu tamaşa ingilis truppası tərəfindən səhnələşdirildiyi zaman tamaşa dərhal dayandırıldı və teatr truppası həbs edildi.

"Missis Uorrenin peşəsi" pyesində valideyn-övlad münasibətləri də öz əksini tapmışdır. Kolleci yenicə bitirmiş gənc qız Vivi anasının hansı peşə ilə məşğul olduğunu bildikdən sonra dəhşətə gəlir, bu məsum qızın anası missis Uorren fahişəxana şəkəkəsinin sahibidir. Vivi bu utanverici həqiqəti öyrəndikdən sonra sarsılır. Uzun illər bu peşədə çalışan missis Uorren bu işdə böyük bir sərvət toplamışdır və bu rüsvayçı peşəsindən əl çəkmək fikrində deyil. Missis Uorren qızına necə fahişə olduğunu izah edir və qeyd edir ki, yoxsulluq onu buna məcbur etmidir. Burjua dünyasına nifrət edən Vivi anasının çirkin pulundan imtina edir və müstəqil şəkildə vicdanlı işlə məşğul olmağa qərar verir. Yazıcı bu pyesdə burjua dünyasında qadınların hüquqlarının olmamasını ictimaiyyətə bəyan edir.

Bernard Şounun yaradıcılığının əsas atributlarından biri də onun humanist dəyərlərə istinad etməsidir. Lakin ədibin Birinci Dünya Müharibəsindən sonra qələmə aldığı ilk əsəri olan "Ürəkləri parçalayan ev" pyesində bu qanunauyğunluq pozulmuşdur. Şounun 1919-cu ildə bu pyesdə onun humanizmə qarşı olan inamının sarsılması özünü biruzə verir. Müəllifin 1938-ci ildə yazdığı "Cenevrə" pyesində

texnologiya yolu ilə insan ömrünün uzadılması məsələlərini ön plana çəkir [10].

Bernard Şounun sosializm haqqındakı fikirləri Fabian sosializmi kimi etik və intellektual mahiyyət kəsb edirdi. Şounun fikrincə sosializm ideyasını gerçəkləşdirmək həm demokratiya şəraitində, həm də diktatura şəraitində mümkündür. Ancaq tam hüquqlu sosializmin qurulması prosesi isə yalnız demokratiya şəraitində mövcud ola bilər. Şou İngiltərənin mövcud siyasi sistemini yalançı demokratiya adlandırırdı, çünki hakimiyyət özlərini zənginləşdirməklə məşğul olan insanlara məxsusdur, bu insanlar siyasət və biznes sahəsində anlayışı olmayan vətəndaşlar tərəfindən seçilir.

Ədibin 1904-cü ildə qələmə aldığı "Con Bullun başqa adası" pyesi Şounun doğma vətəni İrlandiyaya olan məhəbbətlə doludur [11]. Bu sevgi İrlandiya təbiətinin poetik təsvirlərində və İrlandiyalı qız Nora Reillinin təsirli obrazında özünü əks etdirir. Ümumiyyətlə, Şou ingilis burjua cəmiyyətini qəti sevmirdi. Şou yeniyetmə vaxtlarında İrland xalqının milli azadlıq mübarizəsinin şahidi olmuş, vətənpərvərlərin silahlı üsyanın ingilislər tərəfindən necə amansızlıqla yatırılması onun hafizəsində dərin bir iz buraxmışdır. 1867-ci ildə baş verən bu silahlı qiyamın qarşı vəhşicəsinə alındı, hərəkatın liderləri edam edildi, bu hadisələr zamanı B. Şou 11-12 yaşlarında idi. O, bütün İrlandlar kimi bu hadisələri yaxından izləyirdi. Şou "Con Bullun başqa adası" pyesini İrland vətənpərvərlərinin sifarişli ilə yazmışdı.

Dünya ədəbiyyatının ən vacib əsərlərindən biri olan "İnsan və fəvqəlnsan" pyesi ilk dəfə 1903-cü ildə nəşr olunmuşdur. Komedyanın ən vacib nümunələrindən biri hesab edilən "İnsan və fəvqəlnsan" pyesi Corc Bernard Şounun şedevr əsərlərindən biridir. Don Juan mövzusunda yazdığı bu komediyada ədib sosial ziddiyyətlərin məntiq yolu ilə aradan qaldırılması fikrini irəli sürür. "İnsan və fəvqəlnsan" əsərinin baş qəhrəmanı burjua təbəqəsinə mənsub olan gənc bir xanımdır. Bu xanım instinktiv olaraq doğmamış uşaqları üçün ideal ata axtarır [12].

"İnsan və fəvqəlnsan" pyesi bir sıra fəlsəfi və sosioloji düşüncələri özündə ehtiva edən bir şahəsərdir. Müəllif "İnsan və fəvqəlnsan" əsərində burjua həyatında qadın və kişi arasında baş verən münasibətləri yumoristik və sadə bir şəkildə ifadə etmişdir. Ümumiyyətlə, Qərbi Avropada, xüsusən də İngiltərədə XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində baş verən sosial-siyasi proseslər, burjuaziya həyatı, qadınların cəmiyyətdəki yeri kimi məsələlər Şou yaradıcılığının əsas məqamlarından biridir. Şounun bədii-fəlsəfi yaradıcılığında qadına böyük önəm verilir. Şounun fikrincə yeni nəsillər doğan və böyüdən qadın həyat qüvvəsinin daşıyıcısıdır.

Humanist dəyərlərə böyük önəm verən Şou müstəmləkəçilik müharibələrini qəti şəkildə pisləyirdi. Hələ 1914-cü ildə Birinci Dünya Müharibəsi başlayanda Şou qələmə aldığı "Müharibə sağlam ağıl baxımından" məqaləsi ilə müharibəyə qarşı kəskin çıxış edirdi. Şou düşünürdü ki, döyüşən orduların əsgərləri zabitlərini güllələməli, evə qayıtmalı və dinc şəkildə əkin-biçinlə məşğul olmalıdırlar. Şou digər pasifistlərdən fərqli olaraq müharibəyə qarşı daha sərt tədbirlərin görülməsinin tərəfdarı idi [12].

İslam dininə böyük rəğbət bəsləyən Bernard Şou ölümündən bir müddət əvvəl dünya səyahətinə çıxdı, səyahəti əsnasında İslam dünyası ilə daha yaxından tanış oldu. İncə yumor və satira ilə oxucularının ürəyini fəth edən B. Şou 1925-ci ildə dramaturq Nobel mükafatını almaqdan imtina etdi. Ömrünün son illərini Hertfordşirdə keçirən yazıcı 2 noyabr 1950-ci ildə vəfat etdi. 94 yaşlı Şou yaşadığı həyatda ağac budayarkən nərdvandan yıxılaraq xəsarət aldı və bu xəsarət onun vəfatına səbəb oldu. Onun istəyi ilə cəsədi yandırıldı və külləri yeddi il əvvəl vəfat edən həyat yoldaşı Şarlotta Peyn-Taunsendin küllü ilə qarışdırılaraq Ayot Seynt Lourens kəndindəki evinin bağçasına səpildi.

Nəticə. Şounun müəllif kimi formalaşmasında mühüm rolu onun siyasi və ictimai baxışları oynamışdır. Əsərləri dövrümüzün yeni problemlərinə həllinə yönəlmiş Bernard Şou, cəmiyyətdəki dəyişikliklərin coşqun tərəfdarı idi.

Nəinki kapitalizmin köklü əsaslarını dəyişdirmək, həm də dramatik sənətdə bütöv bir yenilik aparmaq istəyirdi. Orijinal satıra ustası B. Şou sosial ədalətsizliyə qarşı mübarizəsinin əsas silahı olaraq gülüşü seçir. Bu silah ona qüsursuz xidmət edirdi. “Zarafat yolum həqiqəti söyləməkdir” Bernard Şounun bu sözləri bütün əsr boyu səhnədən yüksək səslə səslənən ittihamçı gülüşünün xüsusiyyətini anlamağa kömək edir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Corc Bernard Şou. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Şər-Qərb nəşriyyat evi”, 2014
2. Elçin. Ölümə hazır olan insan Bernard Şounun “Milyonçu qadın”ı tərcümə edərkən. 525-ci qəzet. - 2017.-22 aprel. - s.16.
3. Балашиов П. С. Художественный мир Бернарда Шоу. — М. : Художественная литература, 1982. — 327 с.
4. Бернард Шоу. Цезарь и Клеопатра. / Переводчик Богословская М., Бобров С. М.: Изд. АСТ. 2019
5. Li Kay. Bernard Shaw's Bridges to Chinese Culture (Bernard Shaw and His Contemporaries) Softcover reprint of the original 1st ed. 2016 Edition, 141-142
6. Shaw G. Bernard Pygmalion. Moscow: Higher School Publishing House, 1972. — 139 p.
7. Хвостенко Е. В. Вопросы социального прогресса в творчестве Бернарда Шоу. диссертация... кандидата исторических наук : 07.00.03.- Волгоград, 2002.- 197 с.
8. Gepenson B. Bernard Shaw in USSR //The Shavian, 1963. October. Vol. 2. №7.
9. Shaw B. Collected letters. 1898 - 1910. N.Y., 1972. P. 536.
10. Шоу Б. Женева // Полное собрание пьес: В 6 т. М., 1978 1985. Т. 6.
11. George Bernard Shaw. John Bull's Other Island. 2003, Project Gutenberg Literary Archive Foundation PMB 113 1739 University Ave. Oxford, MS
12. Шоу Бернард. Человек и сверхчеловек. Зарубежная классика. М.: Изд. АСТ, 2014
13. Shaw, Bernard (December 1914). «Common Sense About the War». Current History of the European War. 1 (1). The New York Times.

*The article was received by the editors 12.06.2020
The article was accepted for publication 27.08.2020*